

Häckning av lappuggla i Blekinge 2012

Per Hesselhielm

En överraskande upptäckt

Annandag jul 2011, var undertecknad med sällskap ute på en uppfriskande skogs promenad i en trakt, belägen cirka en mil nordväst om Bräkne-Hoby i mellersta Blekinge. Helt plötsligt upptäcktes en stor fågel sittande ganska lågt i en ek. Att det var en uggla rådde ingen tvekan om och den första tanken var att fågeln var en berguv. Men det var mycket som inte stämde. I själva verket artbestämde jag tämligen omgående fågeln eftersom jag ett antal gånger i min ungdom observerat arten i fråga när jag var boende i norra delarna av Sverige. En underlig känsla infann sig på grund av att jag väl kände igen "jätteugglans" karaktäristiska och speciella utseende. Allt stämde, storleken, färgen, "ansiktets" ringvattrade spindelnätsaktiga färgteckning. Och inte minst de relativt små och gula ögonen samt den skarpt genomträngande blicken var karaktäristisk för arten ifråga.

Hela situationen kändes förvirrande, då det uppenbarligen var "fel uggla" som befann sig på "fel plats" Men faktum kvarstod dock. Det var trots allt bara att inse och acceptera att det verkligen var en *Strix nebulosa*, eller med andra ord en lappuggla som tryggt satt där på en gren tillhörigt det blekingska landskapsträdet eken. Därefter infann sig tankar om var ifrån lappugglan kom? Var det en tam lappuggla som var utsläppt av någon? Eller hade hon rymt? Kom fram till att det med stor sannolikhet var ett exemplar av den nordliga taigans "vagabond" som av en eller annan orsak var på genomresa i vårt län. Vidare att den troligaste orsaken till besöket var brist på föda uppe i norr. Allt medan dessa tankar far som blixtrar genom min hjärna fokuserar lappugglan hela sin uppmärksamhet mot hunden och följer dess rörelse hela tiden med sin skarpa blick. Samtidigt nonchalera den fullständigt oss "tvåbenta fridstörare" och visar oss inget som helst intresse. Jag bestämmer mig efter en stund för att närmare studera huruvida fågeln var skadad eller behäftad med något fel, varför jag sakta närmar mig den. Först när jag kommer in på ett avstånd om cirka 8-10 meter vänder den blicken mot mig och tittar granskande och stint på mig en bra stund, varefter den lugnt och värdigt kastar sig ut från grenen och ljudlöst på mäktiga vingar flyger sin väg.

Medveten om att vi upplevt något mycket ovanligt återupptog vi den avbrutna vandringen och med en helt fantastiskt naturupplevelse i färskt minne. Vi var fullt ut medvetna om att vi nyss upplevt något ytterst ovanligt för våra breddgrader. Och något vi med stor sannolikhet aldrig mer skulle få uppleva i verkligheten här nere på dessa sydliga breddgrader.

Ett par upptäcks

Ett nytt år infann sig och vi skrev nu 2012 och hade kommit en bit fram emot vårvintern (februari - mars) då jag en dag i skymningen på hemväg från skogsarbete, plötsligt hör en fågel locka i min omedelbara närhet. Ett läte jag aldrig tidigare hört, men trots detta var jag tämligen säkert på att det tillhörde en uggle, och en ovanlig sådan. Kunde det vara en lappuggla? Efter kontroll (fågelskiva) konstaterades att det verkligen var en lappuggla jag hört locka. Troligen var det den "gamle bekantingen" från annandag jul 2011, som fortfarande fanns kvar i grannskapet.

Att lappugglan stannat i området var både underligt och glädjande. Tillgången av smågnagare var förvisso mycket god, men det var ändå anmärkningsvärt att lappugglan stannat kvar i trakten så länge. Tiden gick och jag hörde lappugglans locklåten vid flera tillfällen. Och så helt plötsligt en kväll så hördes en artfrände svara och jag kunde konstatera att det inte bara fanns en, utan två stycken lappugglor i området. Var det verkligen möjligt? Var det ett par? Fanns det verkligen möjlighet att det skulle kunna bli en lappugglehäckning i Blekinge? Hade detta inträffat tidigare någon gång?

Skydd mot störningar

I detta skede infann sig också funderingar över hur dessa ovanliga "gäster" från Norrland skulle kunna skyddas mot störningar av olika slag. Vi förstod mycket väl att om det blev allmänt känt att det inom ett ytterst begränsat område i mellersta Blekinge fanns ett lappugglepar, så skulle trakten formligen invaderas av människor av olika slag. Kanske skulle störningen bli så omfattande att en eventuell häckning helt skulle spolieras, om markerna invaderades av ornitologer (och andra intresserade) med kikare och kameror. Och skulle massmedia få kännedom om det hela skulle man givetvis utnyttja nyheten på ett i vanlig ordning spektakulärt och föga värdigt sätt samt utan hänsynstagande för följderna. Och värst av allt skulle det kunna föra med sig att "suspekta figurer" med ondskefulla avsikter skulle dyka upp, vädrande goda inkomster från plundring av sällsynta ägg till försäljning, med mera.

Dessa farhågor var alls ingen utopi, utan en realitet som vi på den aktuella trakten dessvärre har en hel del erfarenhet av. Några få år innan lappugglorna dök upp i grannskapet, plundrades traktens enda par av fiskgjusar på sina ägg av hänsynslösa boplundrare. Och som dessutom som "kronan på verket" förstörde det gamla boet genom att helt sonika radera det. Ett bo som användes i ganska många år av "våra fiskgjusar" och som årligen byggdes på och förstärktes. Boet klarade sig förövrigt helt utan skador i den fruktansvärda stormen "Gudrun" 2005, men när boplundrarna slog till mitt under häckningen så skonades inte ens boet.

Ett flertal gånger genom åren har det observerats parkerade utlandsregistrerade bilar i grannskapet och mystiska grönklädda personer som smugit runt i naturen med kikare ivrigt spanande. Och när det dessutom konstaterades att det i dessa parkerade fordon helt öppet låg fackböcker om skandinaviska vilda fåglars ägg (med kolorerade illustrationer i naturlig storlek). Ja, då infinner sig onekligen direkt misstankar om att det är en ytterst ljusskygg verksamhet som pågår i vår

natur. Mot bakgrund av denna erfarenhet torde det vara tämligen lätt att förstå, att vi inte ville ha någon som helst publicitet omkring "våra lappugglor". Från början var vi endast ett ytterst litet antal personer som kände till de stora ugglornas existens, men gruppen utökades allteftersom.

En dag hände det sig, att en dam med fritidshus på trakten, vid ett besök i sitt torp observerade en "ovanligt stor och präktig kattuggla" som hon dessutom med sin tämligen enkla digitalkamera lyckade få fina foton av. Hon hade direkt för avsikt att kontakta Blekinge Läns Tidning (BLT) för att visa foton av den stora "kattugglan", men stötte dessbättre samman med sin granne innan kontakt med BLT togs. Grannen som tillhörde de "invigda" avstyrde det hela och så var den lilla gruppen plötsligt utökad med ytterligare en medlem.

Vi i gruppen (traktens folk av olika slag) observerade lappugglorna nära nog dagligdags och de stora ugglorna uppträdde tämligen oblygt och visade ingen större skygghet för oss. Ska också i detta sammanhang poängtera att vi som var invigda i hemlighetsmakeriet omkring lappugglorna förenades av ett stort allmänt naturintresse samt att vi alla var intresserade av att skydda våra "gäster" mot alla störningar och hot utifrån. I gruppen fanns permanentboende, såväl som fritidsboende, svenskar såväl som utländska medborgare, jägare såväl som icke jägare. Men vi förenades av en gemensam strävan att skydda lappugglorna från yttre påverkan och störningar. Alla uppvisade under hela tiden hemlighetsmakeriet pågick en mycket stor lojalitet och ett synnerligen stort engagemang. Information utbyttes dagligdags om var lappugglorna varit synliga och så vidare.

En bit in på nyåret 2012 tog undertecknad kontakt med Ove Stefansson, expert på lappugglan som art samt boende i lappugglans naturliga utbredningsområde uppe i norr. Han respekterade fullt ut vår önskan om att inte nyheten om lappugglorna i Blekinge skulle basuneras ut och ett synnerligen gott och givande samarbete etablerades oss emellan.

Och så i mitten av april månad 2012 hände det som vi fruktade för skulle hända. En skånsk ornitolog på besök i Blekinge observerade helt plötsligt från bilen en av "våra lappugglor" och "slog på stora trumman" och så var "stora cirkusen igång". Trakten formligen invaderades av "fågelskådare" från när och fjärran som hoppades att kunna lägga ytterligare en art till den berömda listan. Under ett par dagar ökade "traktens befolkning" väsentligt. Överallt stod det parkerade bilar, många gånger utan större hänsyn till de personer som ägde marken, vilket väckte irritation hos ortsbefolkningen som behövde komma in på sina skogsvägar och så vidare. Överallt fanns det människor som ivrigt spanade efter den "ensamma" lappugglan som observerats. Men lappugglorna höll under dessa dagar en ytterst låg profil (av förklarliga skäl) och visade sig inte den aktuella helgen som vände upp och ner på tillvaron, både för de och oss "infödingar".

Dessbättre sökte man kontakt med de sällsynta fåglarna på helt fel platser och ortsbefolkningen, de invigda, var av naturliga skäl heller inte speciellt meddelsamma mot de bilburna "tvåbenta gästerna" som strömmade till från när och fjärran. Vi fruktade också att det i skaran av seriösa ornitologer, kunde gömma sig

någon "falsk suspekt figur" som ville ge sken av att vara ornitolog. Och att denne sedan ståhejet väl lagt sig i lugn och ro skulle kunna, på ett eller annat sätt, skaffa sig ett ekonomiskt värdefullt samlarobjekt för "uppstoppning" och som senare dyrt kunde avyttras till någon pervers samlare utomlands. Som tur var för lappugglorna och ortsbefolkningen tycks inte ornitologer vara av det uthålligare slaget och dessa drog ganska snabbt vidare i sin "jakt" efter nya studieobjekt att lägga till "listan".

Och som antytts så lade sig uppmärksamheten omkring nyheten om lappuggleobservationen i mellersta Blekinge ganska snabbt och man antog antagligen allmänt att det observerade exemplaret av *Strix nebulosa* enbart varit på genomresa och inget mer. Och tur var det. De stora ugglorna och vi ur ortsbefolkningen kunde snabbt återgå till våra vanliga rutiner och lugnet var återställt. Lappugglorna visade sig återigen i vanlig ordning och uppträdde tämligen ogenerat samt lät sig betittas.

När man väl lärt sig lappugglornas allmänna beteende, samt hur de i största allmänhet fungerar, kunde man lätt få syn på de stora fåglarna där de satt och höll vakt efter byten. Här kan tilläggas, som tidigare nämnts, att ornitologerna som besökte oss i mitten av april 2012 sökte på helt fel ställen efter lappugglorna. Dessa "gäster från norr" betedde sig uppenbarligen inte efter "regelboken", utan snarare tvärtom, vilket gjorde att de inte upptäcktes av fågelskådarna.

Lyckad häckning

Häckningen lyckades över all förväntan och utan några störningar. Minst tre stycken (troligen fyra) ungar kom på vingarna och lämnade boet. Lappugglekullen uppehöll sig ett bra tag inom ett ytterst begränsat område där de var kläckta. Hela tiden under uppsikt av föräldrarna lärde de sig jaga. I början var det med mycket varierande jaktresultat, men allt eftersom tiden gick blev de mer och mer skickliga jägare och inte längre lika beroende av föräldrarnas matning. Det var fantastiskt och se dessa stora fåglar förflytta sig ljudlöst i terrängen samt se när de dök ner i backen efter möss och sork så att strån och stickor yrde. Vid dessa observationer uppvisade ungfåglarna föga skygghet medan föräldrafåglarna höll sig lite mer diskret och övervakande i grannskapet. Upplevde personligen inget hotfullt beteende från de vuxna fåglarna men fick sedermera information om att det ingalunda är riskfritt för en människa att vistas på häckningsplatsen eller dess närhet. Vill här passa på att rekommendera er läsare att ta en titt på den legendariske naturfotografen Hilding Mickelssons fantastiska svartvita bild (finns på nätet) av en anfallande lappuggla, en helt underbar bild av en lappuggla, enligt min åsikt.

Ju längre tiden led och ungarna växte, ju större blev lappugglornas aktivitetsområde. Det var lätt att höra var lappugglekullen uppehöll sig i terrängen, eftersom dessa höll kontakt med varandra genom kontaktlåten på typiskt ugglemaner. Man kunde därför konstatera att kullen spred sig mer och mer, allt eftersom tiden gick. Av naturliga skäl så blev de observerade av fler och fler personer, men dessa invigdes i "hemligheten" att vi inte ville ha något "ståhej" omkring gästerna från norr.

Nyss utflugna lappuggleungar. Foto: förf.

Älgjakten började närma sig och vi var nu inne i mitten av oktober månad 2012 och jag förstod att vi började närma oss en upplösning och att vår hemlighet skulle avslöjas. Och mycket riktigt så observerades de "stora ugglorna" av älgjägare som satt på pass och en del av dessa lyckade också fotografera lappugglor från sina älgpass. I något fall med mycket bra resultat ska tilläggas.

Massmedia fick naturligtvis "nys" om saken och nyheten kablades omgående ut. Även Radio Blekinge hade inslag om nyheten. En "nyhet" som var tämligen gammal vid det här laget för somliga av oss "närmast berörda". Vad man däremot inte visste, var det tämligen unika i att Blekinge det gångna året faktiskt haft "häckning av lappuggla" inom länets gränser och dessutom den första häckning som någonsin konstaterats så här långt söderut. Och dessutom en lyckad sådan med tre eller eventuellt fyra ungar som kom på vingarna. Så det var ju onekligen något helt unikt som utspelat sig i tysthet i den mellersta skogsbygden av Blekinge detta år 2012.

Smågnagarkrasch i norr

Vad var då orsaken till att denna sällsynta fågel helt plötsligt dök upp här nere i Blekinge 2011? Orsaken var helt enkelt att smågnagarestammen i Norrland kraschat sistnämnda år med hungersnöd som följd för arten ifråga. Det ska här tilläggas att lappugglan trots sin storlek är väldigt specialiserad på just möss och sork i sitt val av föda. Åren närmast innan "kraschen" hade det varit synnerligen god tillgång på föda för lappugglorna uppe i det norrländska barrskogsområdet och kullarna hade varit

stora och överlevnaden hög. Brist på bytesdjur var i korthet orsaken till att somliga lappugglor sökte sig söderut på hösten 2011.

Ett par av dessa lappugglor på vandring stannade kvar och etablerade sig för häckning i Kronobergs län. Även denna häckning blev lyckad och två ungar ringmärktes och kom på vingarna i vårt grannlän i norr. Att så många som två eventuellt tre par lappugglor häckade i Sydsverige 2012 berodde på att detta år var synnerligt rikt på smågnagare här nere hos oss i motsats till tillgången i Norrland.

Lappugglehäckningen i Kronobergs län omgavs också med stort hysch, hysch, men här kontaktades berörd Länsstyrelse i ett tidigt skede. Markägaren var uppenbarligen även i detta fall angelägen om att det inte skulle bli stor uppståndelse omkring lappugglehäckningen. Länsstyrelsen var förstående och medverkade på ett föredömligt sätt så att häckningen kunde genomföras störningsfritt och med lyckat resultat.

Anledningen till att motsvarande myndighet i Blekinge inte informerades om lappugglehäckningen i vårt län, på samma sätt som skedde i vårt grannlän, berodde på en allmän misstro över denna vår myndighets vilja och intention att skydda och bevara hotade arter på dess naturliga häckningsplatser inom länet. Vid tillfället ifråga hade vi i färskt minne, den inte bara otroligt "taffliga" handläggning rörande nödvändigt skydd för traktens fiskgjusar efter det att boplundrarna varit framme, utan även den rekordlånga handläggningstiden av ärendet. Efter fyra och ett halvt år konstaterade myndigheten ifråga i sitt beslut att "inget skydd längre behövdes då arten ifråga inte längre fanns kvar som häckfågel vid den aktuella sjön". Det var ett korrekt konstaterande av en myndighet som uppenbarligen inte förstod att den extremt långa handläggningstiden var bidragande orsak till att arten hann försvinna som häckfågel från området. Inte heller storlommen fick ett välförtjänt skydd som vi också i samma ansökan vädjade om. Det framhölls också i sammanhanget hur livsviktig turismen och besöksnäringen i stort var för den aktuella trakten och att något så kallat "fågelskyddsområde" inte borde inrättas av den anledningen.

Mot bakgrund av dessa fakta är det tämligen lätt att förstå varför vi i "lappugglegruppen" valde att inte informera vår länsmyndighet om det unika i att vi inom länets gränser 2012 hade ett häckande lappugglepar. Rapport rörande häckningen och resultatet av densamma skickades iväg till både den så kallade "Art-databanken" i Uppsala såväl som till "Statens Naturvårdsverk". De förstnämnda svarade omgående och tackade så mycket för information som skulle registreras snarast möjligt. Den sistnämnda myndigheten svarade också med ungefär "jasså" och bekräftade att man mottagit rapporten.

Ugglorna drar vidare

I mars månad 2013 hade vi den sista (senaste) observationen av lappuggla i trakten (Blekinge), mig veterligen. Var de 5-6 lappugglorna tog vägen vet vi inte? Men troligen styrde de sin kosa norröver, kanske hem till artens naturliga utbredningsområde i norra Sverige, det nordliga barrskogsbältet. Och kanske passar

de bättre där, sittande i en gammal fura med grenarna behängande med grå lav, än sittande i en robust ek i landskapet Blekinge?

Anledningen till att lappugglorna flyttade kan på goda grunder antas bero på att smågnagarstammen 2013 kraschade här nere hos oss i Blekinge på samma sätt som skett några år tidigare uppe i norr.

Slutord

I en naturkrönika i BLT den 18 februari 2014 behandlades bland andra ugglor även lappugglan och i artikeln uppgavs att en "lappuggla 1967 blev skjuten norr om Rödeby" samt att det på senare år "konstaterats lappugglehäckning i Halland". Bägge dessa påståenden tycks vara felaktiga och kontrollerbara uppgifter saknas om att dessa uppgifter är med sanningen överensstämmande. Den "ovanligt stora hönsahöken som rapporterades skjuten norr om Rödeby 1967" är troligen identisk med den lappuggla som 1965 rapporterades upphittad död i ett höns hus i Bottnansmåla norr om Karlskrona i Blekinge. Och det finns definitivt inga uppgifter om att denna lappuggla skulle vara skjuten av någon illasinnad och suspekt rovfågelhatare och jägare. Och någon känd häckning av lappuggla i Halland finns inte heller rapporterad.

Inte utan anledning infinner sig en känsla hos undertecknad om att just gruppen "jägare" i tid och otid ska "hängas ut i massmedia" som orsak till allt ont som händer och sker i vår natur. Och visst finns det inom denna grupp av jaktutövare en och annan person utan "känsla och ansvar" precis på samma sätt som det säkert finns ansvarslösa personer inom gruppen ornitologer, som av oförstånd eller annan orsak förorsakar skador i naturen. De rapporter rörande döda lappugglor som nationellt samlades in för 2012 anger 63 stycken lappugglor som upphittats döda i vårt land. Det stora flertalet av dessa lappugglor var trafikdödade. Ingen av dessa lappugglor var skjuten ska poängteras. All statistik visar entydigt på (och detta gäller rovfåglar i stort) att trafiken, kraftledningarna samt svält är den i särklass främsta dödsorsaken. Låt oss därför i framtiden slippa se denna fokusering i massmedia på en speciellt utpekad fritidsgrupp av människor som mer eller mindre orsak till allt ont som drabbar våra rovfåglar.

Undertecknad vill i detta sammanhang föreslå att vi seriösa "naturmänniskor" en gång för alla "lägger ner" denna föråldrade och konservativa ryktesspridning. Låt oss istället gemensamt sträva efter att vi sida vid sida arbetar för att komma till rätta med de verkliga problemen i vår natur och sida vid sida strävar mot målet om ett framgångsrikt bevarande av både stort och smått i vår gemensamma naturmiljö. Det i särklass största hotet (näst efter det som ovan nämnts) är de allvarliga störningar som den ökande mängden fritidsfolk som vallfärdar hit från när och fjärran orsakar. Och som medvetet eller omedvetet på ett ytterst hänsynslöst sätt utsätter vårt djurliv i skog och mark för lidande. Inte minst under den årstid då djurens föryngringsperiod infaller.

Den så kallade "allemansrätten" är en unik tillgång för alla naturintresserade människor i vårt land och något vi verkligen bör värna om. Men "allemansrätten" i

händerna på företrädare för den så kallade besöksnäringen och turismen i stort, kan innebära att "Allemansrätten" i stället blir ett verkligt och allvarligt hot mot bland annat vårt fågelliv i skog och mark. Den praktiska tillämpningen av "Allemansrätten" får inte tillåtas att spåra ur på det sätt som det dessvärre finns allt för många exempel på idag. Här måste vi lära alla de som ännu inte förstår att tesen "**inte störa och inte förstöra**" är något ytterst viktigt för oss alla att leva upp till. Samt att "Allemansrätten" också innebär en mängd skyldigheter för rätten att vistas i skog och mark.

Också den del av besöksnäringen där företagare anordnar "vildmarks-upplevelser i länets skogar" för betalande gäster från när och fjärran bör vi alla vara uppmärksamma på. Att "sätta marknadspris på vilda djur" och mer och mer betrakta dessa djur som en form av "ekonomisk handelsvara" i samband med vad somliga kallar jakt, bör vi också alla lite till mans vara ytterst misstänksamma emot. Dessvärre har denna näring blivit mer och mer vanlig, även i vårt lilla län. Och vi måste också lite till mans bli mer medvetna och uppmärksamma på att det i vårt län faktiskt redan är en realitet att det förekommer ett lagvidrigt insamlande av vilda fåglars ägg samt också att fjärilar (insekter) fångas för avyttring på den så kallade "marknaden". Och vilken roll spelar en generöst tilltagen okontrollerbar "Allemansrätt" i sammanhanget? Det största hotet i sammanhanget är tveklöst den utbredda naivitet och aningslöshet som finns hos många av oss, såväl privatpersoner som tillsynsmyndigheter om att allt är frid och fröjd och att det enbart är ansvars-kännande äkta naturmänniskor som gästar vår natur. Så är ingalunda fallet.

Det kan i detta sammanhang också tillägga att det efter det att lappugglehäckningen blev allmänt känd genom massmedia hösten 2012, helt plötsligt uppstod ovanligt många förfrågningar om traktens lappugglor. Undertecknad fick också ovanligt många och ingående frågor om fram för allt **var** lappugglehäckningen ägt rum. Och man vill också gärna bli förevisad platsen ifråga. Av vilken orsak är detta så intressant för somliga personer, kan man med visst fog fråga sig?

Avslutningsvis ska framhållas att de häckande lappugglorna som gästade oss här i Blekinge 2011-2013 var ytterst trevliga "gäster" och "goda grannar" och de skänkte oss närmast berörda många oförglömliga trevliga minnen under sin drygt årslånga vistelse. Vi önskar givetvis lappugglorna "välkomna åter" om de så önskar. Ett antal gamla övergivna duvhöksbon och vråkbön finns i vanlig ordning, "hyreslediga" och väntar på de trevliga och gemytliga "norrländska vagabonderna", när och om, de skulle behaga att återvända till dessa våra sydliga breddgrader.

Per Hesselhielm